

Djelovanje transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija u ratnim sukobima

Bušić, Jozo

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:387408>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studiji Sigurnosna politika Republike
Hrvatske

Jozo Bušić

**Djelovanje transnacionalnih muslimanskih nevladinih
organizacija u ratnim sukobima: studija slučaja Bosna i
Hercegovina**

Specijalistički rad

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studiji Sigurnosna politika Republike
Hrvatske

**Djelovanje transnacionalnih muslimanskih nevladinih
organizacija u ratnim sukobima: studija slučaja Bosna i
Hercegovina**

Student: Jozo Bušić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Đana Luša

Specijalistički rad

Zagreb, 2024.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad „Djelovanje transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija u ratnim sukobima: studija slučaja Bosna i Hercegovina“, koji sam predao na ocjenu mentorici izv. prof. dr. sc. Đani Luši, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Jozo Bušić

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
1.1. Teorijsko – metodološki okvir.....	2
1.2. Definiranje pojmova.....	3
2. Transnacionalne nevladine organizacije.....	4
2.1 Organizacije religijskog karaktera.....	5
2.2 Transnacionalne muslimanske nevladine organizacije.....	7
2.3 Djelovanje TMNVO u sukobima.....	8
3 Uključenost TMNVO u sukobe: slučaj rata u Bosni i Hercegovini.....	9
3.1 Prve organizacije TMNVO koje su se uključile u sukob u BiH.....	12
3.2 Djelovanje i organiziranost TMNVO-a u BiH.....	15
3.3 Aktivno sudjelovanje u sukobima i osnivanje vojne postrojbe „El Mudžahid“.....	20
3.4 Posljedice na društvenu zajednicu u BiH u vidu radikalizacije pojedinaca i skupina...	24
4 Zaključak.....	27
5 Literatura	29
6 Sažetak.....	33

1. Uvod

Humanitarne organizacije pri prvoj pomisli kod većine ljudi bude empatiju i promišljanje o predanosti u pomaganju potrebitima, bilo to na lokalnoj, državnoj ili međunarodnoj razini, a kada im se doda i vjerska dimenzija, humanitarne organizacije stavljaju se u posve drugačiji kontekst, bez potrebe pojedinca ili države da preispituju njihovo djelovanje. Prema definiciji Julije Berger „religijske organizacije su organizacije čiji identitet i misija proizlaze iz vjerske ili duhovne tradicije i koje djeluju kao registrirani ili neregistrirani, neprofitni i dobrovoljni entiteti (Berger, 2016).

U radu se analiziraju transnacionalne muslimanske nevladine humanitarne organizacije (TMNVO) te njihovo djelovanje u ratom zahvaćenim područjima, konkretno njihova prisutnost u ratu na području Bosne i Hercegovine, kao i posljedice koje su ostavile na tamošnje suvremeno društvo.

Uloga stranih mudžahedina u ratu u BiH predstavlja donekle istraženu temu, dok je istraživanje uloge TMNVO-a kao njihova logističko – obavještajnog instrumenta ostalo u sjeni, stoga je glavni pokretač istraživanja bila osobna znatiželja za odgovorima kakva je bila uloga TMNVO-a u ratu u BiH, a cilj - doći do informacije, odnosno, kako jedna od njezinih definicija kaže, do "podatka koji umanjuje neizvjesnost o nečemu".

U radu se polazi od sljedeće glavne i pomoćnih hipoteza: prisutnost TMNVO-a na ratom zahvaćenom području BiH bila je višedimenzionalna. Iz spomenutog proizlazi da su humanitarni rad i prikupljanje pomoći izlazili iz okvira humanitarnog jer su TMNVO-i kupovali i krijumčarili oružje za bošnjačko političko vodstvo. Uz oružje i ostalu materijalnu pomoć dolazili su i ljudi, koji su u većini slučajeva bili bivši učesnici sovjetsko - afganistanskog rata te nositelji ideja radikalnog islamizma, s misijom radikaliziranja bosanskih muslimana, umjerenih i sekularnih svjetonazora te aktivnog sudjelovanja u ratu u redovima Armije Bosne i Hercegovine. TMNVO-i su služili i kao ispostave stranih terorističkih organizacija i obavještajnih službi, što je posebno postalo vidljivo u istragama SAD-a koje su uslijedile nakon terorističkih napada 11. rujna.2001.

Bošnjačko političko vodstvo, na čelu sa Strankom demokratske akcije (SDA) i Alijom Izetbegovićem, bilo je otvoreni zagovaratelj prisutnosti i aktivizma ovih suspektnih organizacija i njihovih pripadnika, a dopušteno im je i osnovati vlastitu postrojbu u okviru Armije BiH. Aktivnim radom bošnjačke tajne službe - Agencije za istrage i dokumentaciju (AID) - ova tema postala je kontroverzna i svako njezino spominjanje rezultiralo je nekim

vidom pritiska. S navedenim se suočio i Esad Hećimović, istraživački novinar iz BiH, koji je najviše doprinio u razotkrivanju prisutnosti i uloge stranih TMNVO-a u BiH i njezinih članova, a što je za posljedicu imalo više fizičkih napada i raznih vrsta pritisaka na Hećimovića tijekom njegova novinarskog rada (Ilić Ćirilo, 2009)

Negativne posljedice za društveno – političku zajednicu u BiH su bile višestruke, a osobito su se osjetile nakon terorističkih napada 11. rujna 2001., kada je bilo jasno da odredbe Daytonskog mirovnog sporazuma, koje su se odnosile na odlazak stranih mudžahedina iz BiH, nisu ispunjene. Štoviše, provedena je operacija prikriivanja i osiguravanja ostanka stranih mudžahedina u BiH, u okviru koje im je dodijeljeno državljanstvo i dopušteno da osnuju svoje zajednice, što je rezultiralo ultimatumom SAD-a o prekidu vojne i ekonomske pomoći BiH.

Praksa korištenja TMNVO-a u vojne, obavještajne i terorističke svrhe ostala je prisutna do danas, stoga proizlazi potreba više ih obrađivati u kontekstu sigurnosnih politika.

1.1 Teorijsko – metodološki okvir

Kao što je uvodno rečeno svrha ovog rada je istražiti sve dimenzije TMNVO-a, analizirajući konkretno njihovo djelovanje u ratnom sukobu na području BiH. Cilj rada je dokazati da su TMNVO-i služili kao prikrivene ispostave stranih obavještajnih službi, terorističkih organizacija i kao alat za krijumčarenje oružja od strane bošnjačkog političkog vodstva. Uz ionako kompleksnu situaciju u kojoj se BiH našla početkom devedesetih, prisutnost ovih aktera dodatno je utjecala na poslijeratne procese u BiH.

Rad je podijeljen na tri cjeline i zaključak. U prvoj cjelini razrađen je teorijsko – metodološki okvir i definiraju se pojmovi, u drugoj cjelini obrađuje se pojava humanitarnih organizacija te njihov razvoj, uspostava prvih vjerskih humanitarnih organizacija i donosi kratki osvrt na prisutnost humanitarnih organizacija u ratnim sukobima. Treća cjelina problematizira konkretno djelovanje TMNVO-a u ratu na području BiH; istražuje se njihova uloga i rad ne terenu, kao i tehnike prikriivanja djelatnosti kojima su se koristili. U trećoj cjelini, također se analiziraju posljedice koje su TMNVO-i ostavili na društvenu i političku zajednicu u BiH.

Prilikom izrade ovog rada korišteno je više metoda, od kojih je dominantna metoda analize sadržaja, koja se definira kao empirijska metoda u kojoj se sadržaj poruke analizira na osnovi značenja, ideja, misli i sudova, a podaci za deskripciju i objašnjenje osiguravaju se na temelju kvantitativnih sudova o značajkama komuniciranja (Žugaj, Dumičić, Dušak, 2006).

Kao druga metoda koristi se studija slučaja, budući da se rad bavi konkretnom studijom uključenosti TMNVO-a u ratne sukobe u BiH. Studija slučaja definira se kao metoda povezana s metodom promatranja. To je postupak kojim se proučava neki pojedinačni slučaj iz određenog znanstvenog ili stručnog područja (Čendo-Metzinger, Toth, 2020).

1.2 Definiranje pojmova

Kada govorimo o predmetnoj temi, a uzimajući u obzir širi kontekst nevladinih, vladinih i drugih međunarodnih, odnosno transnacionalnih organizacija civilnog i/ili vjerskog (muslimanskog/islamskog) karaktera, potrebno je najprije razlučiti i jasno definirati ključne pojmove, odnosno one termine koji su prijeko potrebni za daljnje razumijevanje predmetne tematike u širem, tj. globalnom kontekstu. Prema tome, taksativno ćemo navesti i u kratkim crtama objasniti određene pojmove koji će biti detaljnije obrađeni i analitičko-kritički interpretirani u daljnjim podnaslovima.

Na prvom mjestu nalaze se transnacionalne, odnosno međunarodne nevladine organizacije (eng. *Non-Governmental Organisations* – NGO), koje podrazumijevaju zbirno djelovanje nejavnih, financijski i općenito neovisnih, nevladinih/nedržavnih privatnih subjekata (pojedinaca, tvrtki, udruga, skupina građana itd.), koji u međunarodno-pravnom smislu predstavljaju faktor volonterskog i nadnacionalnog civilnog/građanskog djelovanja u jasno određenim područjima (vjersko, socijalno-karitativno, ekološko, političko itd.), uvjetima i mogućnostima za nedržavne aktere na međunarodnoj sceni (Lapaš, 2011). Prema hrvatskim enciklopedijskim podacima, međunarodne nevladine organizacije jesu upravo „dobrovoljne neovisne i neprofitne organizacije pojedinaca i udruga utemeljene radi zaštite interesa svojih članova u političkom i društvenom prostoru između države i privatnih interesa“ (enciklopedija.hr, 2024).

Kada pak govorimo o organizacijama vjerskog, odnosno religijskog, karaktera, valja naglasiti kako su one najstarije postojeće organizacije, u općenitom smislu uglavnom neprofitnog i volonterskog karaktera, a podrazumijeva se da iste u identitetskom smislu proizlaze iz određenih religijskih okvira, ideja i utemeljenja (npr. katolički redovi, sufije ili derviši, budistički Sanghasi itd.)(Berger, 2016).

S obzirom na samu činjenicu da u svijetu postoji mnoštvo religija, a samim time i registriranih i neregistriranih vjerskih zajednica na makro i mikro razinama, jasno je da navedene

organizacije brojčano, povijesno i institucionalno nadilaze sve ostale suvremenije oblike civilnih nevladinih organizacija. Nastavno na tematiku vjerskih organizacija, u radu stavljamo poseban naglasak na međunarodne nevladine muslimanske organizacije koje prema aktualnim pokazateljima sve više bilježe aktivan rast diljem svijeta. Naime, postoje brojne muslimanske organizacije koje su aktivne u muslimanskim zajednicama te se bave pitanjima relevantnima za muslimane u nacionalnim ili globalnim okvirima. Kada govorimo o ciljevima i područjima djelovanja navedenih organizacija, onda je potrebno naglasiti kako se iste fokusiraju na različite aspekte društva, kulture, obrazovanja, humanitarne pomoći, ljudskih prava, religioznih praksi itd. Neke od poznatijih muslimanskih organizacija su Islamic Relief Worldwide, Muslim Aid, Muslim World League, Muslim Hands itd. (Petersen, 2012).

2. Transnacionalne nevladine organizacije

Završetkom II. Svjetskoga rata te obnovom Europe u gospodarskom, političkom i društvenom smislu te posljedično tome svekolikim financijskim rastom i izgradnjom nove europske infrastrukture, sektor transnacionalnih (međunarodnih) nevladinih organizacija (NGO) počeo se suočavati s ozbiljnim kritikama na račun vlastite učinkovitosti, odgovornosti i legitimnosti. Brojne kritike bile su usmjerene upravo na etiketiranje NGO sektora kao relikta kolonijalizma koji reproducira i promiče globalnu nejednakost. No, unatoč tome, transnacionalne nevladine organizacije u općenitom smislu sve do danas igraju ključnu ulogu u brojnim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim političkim, društvenim, vjerskim, gospodarskim, socijalnim i humanitarnim aktivnostima. Potrebno je napomenuti kako su, unatoč brojnim novitetima i promjenama u djelovanju (globalizacijski procesi utjecali su na njihovu profesionalizaciju i internacionalizaciju) na međunarodnom polju, brojne međunarodne nevladine organizacije ipak ostale u rukama bogatih elita, posebice izdašnih financijera (kompanija, pojedinaca) i država koje obiluju novcem i prirodnim resursima (Schmitz, Mitchell, 2022).

Povijesno i međunarodnopravno gledano, nevladine organizacije imaju međunarodni politički i pravni legitimitet, a isto proizlazi iz činjenice da su ih utemeljili Ujedinjeni narodi i to Poveljom iz 1945. godine. Od tada su nevladine međunarodne organizacije aktivno prisutne u tijelima UN-u i to poglavito po pitanju savjetovanja u području obrazovanja, gospodarstva, socijalno-humanitarnih pitanja, a posebice u okviru rada Gospodarskog i socijalnoga vijeća UN-a (Enciklopedija.hr, 2024). Prema tome, međunarodne nevladine organizacije imaju širok opseg djelovanja koji seže od pružanja hitne pomoći u kriznim područjima do dugoročnih

inicijativa za razvoj zajednica. Rad međunarodnih nevladinih aktivnosti je ključan za rješavanje socijalnih, ekonomskih i zdravstvenih problema širom svijeta (Franceschet, Maclean, 2019). Također, iste često djeluju u hitnim situacijama kao prvi odgovor na prirodne katastrofe, sukobe ili izbjegličke krize. (Smith, Anderson, 2018).

S obzirom na samu širinu pojma 'međunarodne nevladine organizacije' (prema stručnim procjenama isti podrazumijeva brojne oblike organizacija poput odbora, komisija, konferencija, saveza, udruga, federacija, konfederacija, organizacija, liga, instituta, društva itd.), a i njihovu dinamiku širenja u 21. stoljeću, važno je naglasiti kako se ne može utvrditi jedinstveno objašnjenje pojma, ni sa stopostotnom sigurnošću utvrditi točan broj međunarodnih nevladinih organizacija u svijetu. No, unatoč tome, prema nekim aktualnijim pokazateljima, smatra se kako je u svijetu aktivno oko četrnaest do dvadeset tisuća međunarodnih nevladinih organizacija (Alić, 2015).

Što se tiče glavne strukture i uređenja međunarodnih nevladinih organizacija, potrebno je napomenuti kako u većini slučajeva postoji hijerarhijski i piramidalno uređen sustav odnosa, koji podrazumijeva postojanje izvršnih organa (uprava, savjeta) zaduženih za planiranje i upravljanje, potom tajništva koje je zaduženo za administrativno-operativne poslove i u konačnici, finansijskog sektora koji je zadužen za finansijsko-materijalne poslove (Lapaš, 1999). Kada pak govorimo o nekim unisonim i generičkim karakteristikama međunarodnih nevladinih organizacija, potrebno je istaknuti tri dimenzije, a to su nedržavnost, neprofitnost i međunarodnost, odnosno međunarodni karakter istih. Navedene karakteristike prvi put su objedinjene u članku Borka Stošića pod nazivom *Les organisations non gouvernementales et les Nations Unies* iz 1967. godine. Kada je riječ o ciljevima i ulozima međunarodnih nevladinih organizacija, važna je studija *NGOs in Diplomacy: From Humanitarian Assistance to Global Influence* objavljena u časopisu *Global Governance*, u kojoj Freeman istražuje značaj međunarodnih nevladinih organizacija u diplomatskim inicijativama te ističe kako iste igraju ključnu ulogu u oblikovanju globalne agende i politike kroz svoje aktivnosti i utjecaj na međunarodne odnose (Freeman, 2021).

2.1. Organizacije religijskog karaktera

Proces institucionalizacije međunarodnih odnosa tijekom povijesti doveo je do stvaranja i grananja širokog spektra novih organizacija, odnosno značajnog porasta značaja, uloge i vrijednosti transnacionalnih organizacija na međunarodnoj razini, pri čemu su transnacionalne

organizacije vjerskog karaktera zauzele jedno od važnijih mjesta. Tome u prilog ide i tvrdnja Ljube Runjića koji navodi kako su “potrebe međunarodne zajednice imale za posljedicu proliferaciju međunarodnih organizama na više različitih vrsta” (Runjić, 2014).

Ono što je važno za napomenuti jest da transnacionalne organizacije vjerskog karaktera predstavljaju nadnacionalne entitete koji nadilaze granice države i pri tome unificiraju ljude na globalnoj razini, što im daje iznimnu moć. Niti jedna politička (npr. Europska unija ili sl.), sigurnosna (npr. NATO savez) ili humanitarna organizacija (npr. UNICEF ili Svjetski program za hranu - WFP), ne može stvoriti takvu mrežu članstava, odnosno bazu ljudstva i utjecaja kao vjerske organizacije. Razlog tome leži upravo u duhovnoj dimenziji čovjeka i duhovnim, tj. vjerskim elementima koji nadilaze sve oblike ljudskog udruživanja kroz povijest.

Uzimajući u obzir neke općenite parametre djelovanja na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini, možemo istaknuti kako se transnacionalne organizacije vjerskog karaktera uglavnom bave promicanjem mira, humanitarnim pitanjima i promicanjem međureligijskog dijaloga, tolerancije i ljudskih prava. Aktivno participiraju i kada se raspravlja o socijalnim pitanjima te globalnim izazovima za čovječanstvo, pritom stavljajući, naravno, naglasak na one skupine ljudi koje su u njihovom vjerskom fokusu (Wuthnow, Offutt, 2008).

Kada govorimo o konkretnim primjerima transnacionalnih organizacija vjerskog karaktera, možemo istaknuti *Svjetski savjet crkava (World Council of Churches)* ili Ekumensko vijeće crkava, koji integrira različite kršćanske denominacije (Enciklopedija.hr, 2024) ili pak, u islamskom svijetu, *Islamsku konferenciju (Organisation of Islamic Cooperation - OIC)*, koja okuplja muslimanske zemlje i muslimane diljem svijeta te broji oko 57 država članica, u kojima je islam dominantna i glavna religija (Oic-oci.org, 2024).

Jačanje svjetskih religija možemo promatrati i kroz prizmu globalizacije te sveopćeg tehnološkog i informacijskog razvoja, koji je doveo do bržeg i prodornijeg širenja znanja i ideja. Na tu temu napisan je 2008. godine zanimljiv rad od strane dvojice renomiranih stručnjaka, Wuthnow Roberta i Stephena Offutta, koji su u svojem primarno sociološkom istraživanju pod naslovom “Transnational Religious Connections” dali izniman obol proučavanju i povezivanju utjecaja procesa globalizacije na religije i religijske organizacije te na njihovu komunikaciju i širenje izvan matičnih područja djelovanja (Wuthnow, Offutt, 2008).

Kada govorimo o vjerskim organizacijama, a poglavito o onima muslimanskog karaktera (a i kršćanskog), možemo reći kako se radi o najjačim i najzastupljenijim oblicima vjerskog udruživanja, koje ima značajne implikacije na brojne procese i aktivna društveno-politička te

kulturna pitanja na međunarodnoj razini (Runjić, 2016). Pri tome valja uzeti u obzir brojne nezaobilazne čimbenike, od povijesnih, društvenih, političkih, gospodarskih i sl. koji su kroz dugo povijesno razdoblje *de facto* doveli do takvih rezultata i uspostavljanja vjerskih organizacija koje na međunarodnoj razini praktički mogu aktivno participirati. Dakako, valja razumjeti i činjenicu da iza takve pozadine priče uvijek stoje određeni akteri, odnosno države i državni interesi te grupne i partikularne poluge moći koje u velikoj mjeri doprinose jačanju, razvoju ili pak slabljenju određenih transnacionalnih vjerskih organizacija, ovisno o kontekstu, odnosno društveno-političkim uvjetima i potrebama.

2.2. *Transnacionalne muslimanske nevladine organizacije*

Kada govorimo o transnacionalnim muslimanskim nevladinim organizacijama, valja napomenuti kako iste imaju iznimno dubok povijesni kontinuitet te su politički, društveno, kulturno i gospodarski djelovale, pratile i sudjelovale u međunarodnim procesima i događajima važnima za dominantno muslimanske (islamske) države, poglavito u periodu nakon Drugoga svjetskog rata i Hladnog rata (1970-ih i 1980-ih godina), odnosno razdoblja osamostaljivanja brojnih kolonijalnih zemalja i previranja na području Bliskog istoka i afričkog kontinenta. Dakako, sve te povijesne epohe i promjene, u velikoj mjeri su utjecale na njihov današnji izgled, formu i način djelovanja. Jedna od znakovitih epizoda u bogatoj povijesti transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija, odnosno humanitarnom djelovanju u vrijeme kriza, seže u 1980-te, kada je Kuvajtska Međunarodna islamska humanitarna organizacija (Kuwaiti NGO International Islamic Charitable Organization) isporučila tone hrane izgladnjelim Afrikancima na području Afričkog roga. Drugi primjer jest epizoda iz afganistanske povijesti, odnosno sovjetsko – afganistanskog rata, kada je humanitarna pomoć međunarodnih nevladinih muslimanskih organizacija iz Saudijske Arabije bila ključna za opstanak velikog dijela domicilnog afganistanskog civilnog stanovništva. Osim navedene dvije povijesne epizode, valja spomenuti i financijsku pomoć te programe Muslim Aid-a za žene u Bangladešu (Petersen, 2012). Danas u svijetu postoji oko 400 transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija, pri čemu ponajviše djeluju na području Europe i Bliskog istoka, usredotočene primarno na humanitarno djelovanje, odnosno pomoć za najugroženije i siromašne skupine muslimanskog stanovništva diljem svijeta (Isto). Primjera radi, organizacije poput Islamic Relief Worldwide, Muslim Aid, Human Appeal i Islamic Relief bile su među vodećim organizacijama koje su povijesno pružale pomoć u hitnim situacijama i krizama te su aktivno suzbijale i radile na politikama borbe protiv siromaštva dominantno muslimanskog stanovništva diljem svijeta

(Isto). U financijskom pogledu, najznačajnija i najveća organizacija je svakako Islamic Relief koja ima preko 96 milijuna američkih dolara budžeta, potom slijedi Muslim Aid sa 73 milijuna američkih dolara, a odmah iza slijede Al Haramain s oko 40-50 milijuna američkih dolara te International Islamic Relief Organisation s 47 milijuna američkih dolara (Isto). Dakako, navedene brojke su danas znatno veće i sve više ukazuju na trend rasta; primjera radi, Islamic Relief je u svojim financijskim izvješćima za 2022. godinu naveo kako posjeduje oko 234 milijuna američkih dolara (Islamic-relief.org, 2024). Odmah iza Islamic Reliefa, po istom financijskom ključu slijedi već spomenuti Muslim Aid s kapitalom od gotovo 183 milijuna američkih dolara (Muslimaid.org, 2024).

Gledajući razvoj transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija, može se zaključiti kako je došlo do svojevrsne evolucije pri čemu je rakurs njihovih aktivnosti, od prvotno humanitarnih i kriznih intervencija i djelovanja u vremenima prirodnih nepogoda, gladi i bolesti, bitno usmjeren na sve sfere života, dominantno na ljudska prava, politička, financijska i materijalna prava te vjerska prava i slobode. Fokus djelovanja postepeno se usmjerava na politička prava i to upravo prema Europi, gdje svjedočimo konstantnim migracijama, odnosno doseljavanju muslimanskog stanovništva iz ratom zahvaćenih područja Bliskog istoka i Sjeverne Afrike.

2.3. Djelovanje transnacionalnih nevladinih organizacija u sukobima

Analizirajući djelovanje transnacionalnih nevladinih organizacija u sukobima, valja naglasiti kako su iste u povijesnom smislu imale generalno socijalno-karitativnu, odnosno humanitarnu ulogu te su u velikom broju slučajeva odigrale ključnu ulogu u spašavanju civila i posljedično tome svekolikom umanjenju ljudskih žrtava i katastrofalnih posljedica sukoba i ratova. Iste su bile usmjerene i na zaštitu ljudskih prava i promicanje mira. Važni izvori za praćenje i razumijevanje uloge transnacionalnih nevladinih organizacija u sukobima su izvješća (reports) UN-a, izvješća drugih organizacija (npr. *Amnesty International*, *Human Rights Watch* itd.) te stručni i znanstveni članci i publikacije koje se bave predmetnim temama. (Un.org, 2024). Govoreći o općenitoj ulozi transnacionalnih nevladinih organizacija u sprječavanju sukoba, ali i konkretnom operativnom djelovanju istih u vremenima kriza, sukoba i ratova, važno je proučiti određene ekspertne zaključke. Naime, u studenom 1994. godine održana je u Birminghamu u Velikoj Britaniji dvodnevna radionica pod naslovom *Razvoj u situacijama sukoba* (Development in Conflict Workshop) u organizaciji *School of Public Policy* Sveučilišta

u Birminghamu, u okviru obrazovnog programa *Odgovor na sukob* (Woodbrook College, Birmingham) i ACORD-a, britanske nevladine organizacije za razvoj (Pečnik, 1994). Na radionici je sudjelovalo oko 50-tak stručnjaka, mahom pripadnika brojnih međunarodnih nevladinih organizacija iz Velike Britanije i iz svijeta, ali i drugih vladinih dužnosnika, a ključna tema oko koje se raspravljalo bila je: *kako razumjeti uzroke, prirodu i efekte suvremenih oružanih sukoba i reakciju međunarodne zajednice na njih?* (Isto).

Djelatnik *Međunarodnog komiteta Crvenog križa* (ICRC) naglasio je da je „tradicionalno ICRC u oružanom sukobu djelovao prema modelu u kojem su sa svake strane po jedna vojska, a civili u sredini". Takav se model zasniva na shvaćanju iz Ženevske konvencije, prema kojem države ratuju, a humanitarna pomoć je neutralna i nema utjecaja na način kako se vodi rat, niti na tijek rata. Predstavnik ICRC je, međutim, tvrdio da to nije istina, te da humanitarna pomoć utječe na tijek rata prvenstveno kroz unošenje resursa u okolinu siromašnu resursima.” Iako se, iz vojne perspektive, može reći da humanitarna pomoć nema konkretnog empirijskog utjecaja na određene vojne procese na terenu i konačan ishod sukoba ili rata, možemo se složiti s tvrdnjom pripadnika ICRC-a kako se na taj način ipak omogućavao opstanak ljudske populacije na određenom prostoru te se jačalo, odnosno poboljšavalo njeno materijalno stanje (Isto).

Zanimljivu teoriju, odnosno kritiku uloge i pogleda međunarodnih nevladinih organizacija na sukobe i ratove, iznio je Mark Duffield, profesor na *School of Public Policy* sa Sveučilišta u Birminghamu, ističući kako međunarodne nevladine organizacije pristupaju ratovima kao da reagiraju na prirodnu katastrofu (Isto). No, unatoč postojanju brojnih kritika, valja napomenuti kako djelovanje navedenih organizacija može polučiti brojne pozitivne rezultate te odrediti u određenoj mjeri buduća politička kretanja i utjecati na rješavanje sukoba i ratova i to putem senzibiliziranja javnosti i stvaranja diplomatskog pritiska. Na primjeru nekadašnje Jugoslavije, možemo uočiti koliko je bila važna uloga međunarodnih nevladinih organizacija i UN-a u konačnom okončanju rata.

3. *Uključenost TMNVO u sukobe: slučaj rata u Bosni i Hercegovini*

Da bi se razumjelo djelovanje i način organizacije TMNVO-a u ratnom sukobu na području Bosne i Hercegovine, mora se sagledati raniji period njihova djelovanja, osobito za vrijeme sovjetsko – afganistanskog rata, kada je konceptualno utemeljeno djelovanje TMNVO-a, koje je zatim širilo svoje temeljne postulate u ostalim zemljama (Kohlman, 2005).

Sovjetska kampanja u Afganistanu i neravnopravna borba moćne sovjetske vojske protiv afganistanskih plemena ponukala je mnoge arapske države, ali i pojedince na angažman u vidu slanja novčane i druge humanitarne pomoći. Motiviranost pojedinaca i skupina išla je do te mjere da su sami na terenu željeli dati svoj doprinos u borbi afganistanskog naroda za slobodu, ali i promicanju nekih vlastitih uvjerenja, ideologija, kao i načina razmišljanja i vjerovanja, često jako bliskog idejama pokretanja globalnog džihada i uspostave muslimanskog kalifata (spomenute ideje su u modernim sigurnosnim politikama okarakterizirane kao islamski fundamentalizam i radikalizam) (Isto).

Namjera radikaliziranih skupina i pojedinaca bila je iskoristiti rat u Afganistanu za novačenje i vojno obučavanje militantata s područja Bliskog istoka, Južne Azije i Sjeverne Afrike. Do 1985. godine u sovjetsko – afganistanskom ratu bilo je uključeno tek oko 30-ak inozemnih boraca, dok se ključni zaokret ovoga trenda događa osnivanjem Makhtab-e-Khidamat Al – Mujahiden (MAK)¹, odnosno ureda za mudžahedinske usluge. Udruživanjem s organizacijom Islamsko jedinstvo afganistanski mudžahedini dobivaju pristup vojnim poligonima. Tisuće Arapa dolazi na područje pakistansko – afganistanske granice u blizini grada Peshawara na obuku i sudjelovanje u svetom ratu džihadu. Organizacija koja je također bila u nastajanju u Afganistanu zvala se Benevolence International Foundation (BIF), čiji će osnivač (Ennam Arnaout) kasnije biti jedan od najistaknutijih stranih boraca u ratu na području BiH (Isto).

U siječnju 1993. pakistanska vlada je, želeći zaključiti svoju involviranost u afganistanski džihad, odlučila zatvoriti sve mudžahedinske urede koji su djelovali u sjevernom dijelu Pakistana te je zaprijetila da će protjerati sve ilegalne borce koji pokušaju ostati u zemlji. Zatvaranjem ureda (baza) TMNVO-a u Pakistanu nastao je problem za veliki broj osoba koje se zbog involviranosti u sovjetsko – afganistanski rat i promicanje radikalnih islamističkih ideja nisu mogli vratiti u svoje domovine jer im je prijetilo uhićenje i kazneni progon, a Afganistan je postao poprište unutarnjih borbi i previranja. U tom vrtlogu nepovoljnih okolnosti TMNVO-i i njihovi čelni ljudi kao priliku za nastavak svog djelovanja vide sukob u BiH, ali žele iskoristiti geografsku poziciju BiH kao bazu za daljnje djelovanje prema prvenstveno SAD-u i Zapadnoj Europi (Isto).

¹ Na čelu MAK-a je bio Šeik Abdullah Yusuf Azzam bio je najgorljiviji zagovornik džihadskog misionarstva u Afganistanu, koji je sovjetsko - afganistanski rat vidio kao ispunjenje božanskog proroštva koji će ujediniti sve muslimane u želji da se priključe džihadu, ubijen je 1989. u Peshawaru.

Već početkom 1992. rat u BiH se rasplamsao na cijelom njezinom teritoriju, a službeno je ratno stanje uvedeno 20. lipnja 1992. godine, do kada je Vojska Republike Srpske imala nadzor nad 70% teritorija. Bosanskohercegovački Hrvati od ljeta 1991. godine počeli su se vojno organizirati u okvirima Teritorijalne obrane (TO) u općinama gdje je vlast imala Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH). Početkom 1992. g. osnovan je Stožer Herceg-Bosne u Grudama, koji je koordinirao te lokalne jedinice. Hrvatsko vijeće obrane (HVO) formalno je osnovano u Mostaru 8. travnja 1992. , a do kraja godine osnovane su četiri operativne zone: Jugoistočna Hercegovina, Sjeverozapadna Hercegovina, Srednja Bosna i Bosanska Posavina (Marijan, 2018).

Vojna organizacija Bošnjaka (muslimana) na području Bosne i Hercegovine nazvana je Patriotska liga i osnovana je u okviru Stranke Demokratske Akcije (SDA). Iako nema pouzdanih informacija, smatra se da je Patriotska liga osnovana već u ožujku 1991., a tijekom travnja 1992. Patriotskoj ligi pripojen je bošnjački (muslimanski) dio Teritorijalne obrane BiH te je u lipnju 1992. osnovana Armija BiH (Isto).

Razbuktavanjem sukoba na području BiH dolaze i prvi predstavnici TMNVO-a donoseći humanitarnu pomoć, ali i aktivno se uključujući u postrojbe Armije BiH, tako stvarajući preko svojih organizacija kanal za slanje oružja i stranih boraca u rat u BiH. U pravilu se dolazak ovih stranaca može podijeliti na dva vala; prvi val se može okarakterizirati kao aktivno prebacivanje grupa arapskih boraca iz Afganistana i Pakistana u BiH u periodu ljeta i jeseni 1992². Drugi val dolaska započinje kao kolektivni napor grupa, pokreta i država u islamskom svijetu nakon hadža³ 1994. otvaranjem puteva prema središnjoj Bosni (Hećimović, 2009).

Ključnu uloga u opstanku djelovanja TMNVO-a i njihovih vodećih osoba u BiH imao je Alija Izetbegović, predsjednik predsjedništva BiH i predsjednik SDA, koji je svojim političkim uvjerenjima bio blizak idejama koje su propagirali TMNVO-i. Kao dokaz ove tvrdnje služi Islamska deklaracija koju je Izetbegović objavio 1970., a u kojoj iznosi svoje viđenje uređenja muslimanske države, tvrdeći između ostalog da narod koji je prihvatio Islam može živjeti i boriti se samo za taj ideal. Nije puno držao do nacionalizma smatrajući da je Islam nadnacionalan. Izetbegović je osuđen za fundamentalizam u Jugoslaviji na 14 godina zatvora te je i na izricanju presude tvrdio da je on prije svega borac za Islam (Dukić, 2020).

² Abu Abdel Azziz Ridobradi bio je jedan od prvih stranaca u BiH, koji je kasnije postao jedan od zapovjednika postrojbe El Mudžahid. Ujedno je i rođak Osame bin Ladena.

³ Hadž - muslimansko sveto hodočašće u Meku

3.1 Prve organizacije TMNVO koje su se uključile u sukob u BiH

Prvi oružani sukobi na području BiH počeli su tijekom jeseni 1991. (napad na selo Ravno) te su se nastavili događati kao povremeni, a poslije i učestali slučajevi. Sve tri strane u BiH, muslimanska, srpska i hrvatska vojno su se organizirale i spremale na potencijalni totalni rat koji je u tim trenucima naveliko bjesnio u Republici Hrvatskoj. Iako su se sve tri strane vojno pripremale na rat, politički su te pripreme komunicirane na različite načine.

Referendum o nezavisnosti BiH održan je od 29. veljače do 2. ožujka 1992., a Bosna i Hercegovina je međunarodno priznata u travnju 1992. godine. U trenutku međunarodnog priznanja, ranije spomenuti povremeni sukobi koji su se javljali na području BiH već su prešli u totalni rat na cjelokupnom području države. Jugoslovenska narodna armija (JNA) do konca 1991. djelomično je ostvarila svoje ciljeve u Republici Hrvatskoj te se stavila na raspolaganje imperijalističkoj politici Srba u BiH, što je rezultiralo da su u trenutku međunarodnog priznanja BiH Srbi uz pomoć JNA imali kontrolu nad 70% teritorija, Hrvati nad 18% teritorija i Muslimani nad 12% teritorija (Tuđman, 2017).

Razbuktani sukob je u fokus europske, ali i svjetske, javnosti stavio BiH, što je potaklo zanimanje čelnika TMNVO-a iz Saudijske Arabije i Bliskog Istoka, koji su prethodno djelovali u sovjetsko – afganistanskom ratu. Na tom tragu u kolovozu 1992. u Bosnu dolazi i šejik Abdulaziz zvani „Riđobradi“⁴ kako bi se upoznao sa situacijom u Bosni, a već u studenome 1992. Reuters je objavio izvješće u kojem navodi da je u Bosnu došlo 50 boraca libanonskog Hezbollaha da naoružaju i obuču muslimanske borce. U prilog rane prisutnosti radikalnih islamističkih grupa u BiH svjedoči i činjenica da su hrvatske vlasti na izričiti zahtjev SAD-a izvršile pretres iranskog aviona gdje je otkriveno 4000 pušaka i milion metaka. Teret u avionu je prema dokumentima bio klasificiran kao humanitarna pomoć za Bosnu, a uz pronađeni „humanitarni teret“ u zatečeno je i 40 pripadnika Iranske revolucionarne garde koji su trebali otići za Bosnu⁵ (Hećimović, 2009).

⁴ Abu Abdel Azziz Riđobradi bio je jedan od prvih stranaca u BiH, koji je kasnije postao jedan od zapovjednika postrojbe El Mudžahid, također i rođak Osame bin Ladena. U intervjuu za Al – Sirat naveo je da se u kolovozu 1992. sastao s Izetbegovićem te se dao u organizaciju dolaska ljudi i oružja, a nakon BiH boravio je na Kosovu i Afganistanu prije nego je uhićen i zatvoren u Saudijskoj Arabiji.

⁵ Tuđman je zbog navedenog tražio savjet i uputu od američkog veleposlanika u Hrvatskoj, Petera Galbraitha koji se obratio s upitom prema Washingtonu, odgovor je bio „nema instrukcija“ što je značilo da su Amerikanci prešutno dopuštali transfere oružja u BiH radi održavanja dobrih veza s islamskim državama, te je postignut dogovor da se nastave transferi preko RH (Hećimović, 2009).

Prije nego se upustimo u analizu i obradu svakog pojedinog TMNVO-a, koji je djelovao na području BiH, bitno je osvrnuti se na obavještajno izvješće CIA-e iz 1996., u kojem se navodi da je trećina TMNVO-a na Balkanu povezana s terorističkim organizacijama uključujući Al-Qaidu, Al – Gammu’at Al Islamyy-iju, Hamas i Hezbolah. U izvješću se tvrdilo da sporni TMNVO-i na Balkanu imaju pristup vjerodajnicama za Visoko povjerenstvo UN-a za izbjeglice i druge organizacije UN-a na području bivše Jugoslavije. Navedeno je omogućavalo suspektnim TMNVO-ima nesmetano kretanje, iskaznice humanitaraca, kao i prijenos tereta humanitarne pomoći, koji su u većini slučajeva bili oružje za bošnjačko političko vodstvo usprkos embargu na uvoz oružja u BiH. Navedeni modus s iskaznicama raznih humanitarnih organizacija bio je učinkovit primjer zlouporabe humanitarnog rada u svrhu krijumčarenja oružja i dovođenja stranih boraca za rat u Bosni. Jedan primjer navedenog je pogibija britanskog humanitarca, Gulama Jilania Soobiaha, kod Mostara uz kojega je pronađena iskaznica humanitarne organizacije iz Leicestera. Jedini preživjeli iz navedene grupe bio je turski državljanin koji je priznao da su prevozili puške, streljivo i granate za Armiju BiH (Kohlman, 2005).

Kao jedan od ključnih događaja u širenju ideje o uključenosti TMNVO-a iz arapskih zemalja, a može se čak protumačiti i kao poziv za značajnije uključivanje TMNVO-a u ratne sukobe, zbio se u Zagrebu u listopadu 1992., kada je održana Međunarodna konferencija za zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Organizator i domaćin ove konferencije bila je Islamska zajednica u Zagrebu, pod vodstvom tadašnjeg glavnog imama zagrebačke džamije dr. Mustafe Cerića. Cilj konferencije bio je upoznati islamski svijet sa stradanjima muslimana u Bosni i Hercegovini, a na konferenciji je sudjelovalo oko 100 predstavnika iz više od 30 islamskih i arapskih zemalja. Ova konferencija prvenstveno je postala poznata 1995. iz policijskih i kriminalističkih istraga Austrije i Njemačke te potom 2002. kroz istragu u Federaciji BiH. U izvršni odbor konferencije između 14 članova izabran je i dr. Al Fatih Ali Hassanein, čelni čovjek najutjecajnijeg TMNVO-a u sukobu u Bosni i Hercegovini - Third World Relief Agency (TWRA), odnosno Agencije za pomoć zemljama trećeg svijeta (Hećimović. 2009; Slobodna Bosna. 2001).

Hassanein je bio državljanin Sudana koji je studirao u Beogradu, bivšoj Jugoslaviji, a 1964. upoznao je Aliju Izetbegovića s kojim je razvio bliske prijateljske odnose, budući da su bili istomišljenici u vjerskim pitanjima. Stoga je Hassanein u arapskom svijetu bio prva poveznica za sve koji su se željeli na bilo koji način involvirati u sukob u BiH, kako za službene predstavnike država, tako i za predstavnike TMNVO-a. Izravnu povezanost terorističkih organizacija i Hassaneina opisao je istraživački novinar Esad Hećimović u knjizi „Garibi“

navodeći: „Iz Sudana je stigla jedna od ponuda za slanje stranih islamskih dobrovoljaca u Bosnu. Kao gost sudanske vlade u Khartoumu boravio je Osama bin Laden. Zatražio je od svog domaćina Hasana Turabija pomoć da uspostavi kontakte u Bosni. To nije bila molba koju je vodstvo bosanskih muslimana moglo odbiti.“ Kao glavni operativac u izvršavanju ove zamolbe određen je upravo Hassanein (Hećimović, 2009).

Kao izaslanik Al – Qaide, a nastavno na ranije održani sastanak u Khartoumu, u Budimpeštu, a potom i u Zagreb, je došao Jamal Hamed Al – Fadl. U Budimpešti ga je dočekao dr. Abdallah Izzeldine te mu pomogao ishoditi vizu, a tu se sastao i sa predstavnicima TWRA i BIF-a (Benevolence International Foundation). Prema nekim saznanjima Al – Fadl je u Zagreb došao kako bi za Bin Ladena istražio mogućnosti za ulaganje s obzirom na informaciju da Vlada Republike Hrvatske prodaje neke kompanije, kao i da prikupi informacije o stanju u Bosni. U Zagrebu se sastao s nizom osoba, između ostalog i sa Enammom Arnautom, čelnim čovjekom BIF-a, Abdulrahmanom Al Dosarijem i Ebu Zubejrom el – Madanijom (rođakom Bin Ladena) Na tom sastanku Al Dosari je predlagao da Al – Qaida osnuje svoj kamp za obuku u Bosni i umreži se s drugim stranim humanitarnim islamskim organizacijama u BiH, a planirano je i da Al – Qaida pokrene i poslove ulaganja kako bi imala ekonomsko uporište za svoje aktivnosti na ovom području, te da BIF da osigura novac za nabavu oružja, tvrdeći da su već nabavljali oružje iz Kölna. Al Dosari je razmišljao i dugoročnije te je istom prilikom predložio da cilj ovoga projekta bude da Bosna bude baza i uporište za daljnje operacije Al – Qaide u Europi, protiv svog istinskog neprijatelja SAD-a. Navedeno je Jamal Hamed Al – Fadl iznio prilikom svjedočenja u Sjedinjenim Američkim Državama u postupku protiv Enamma Arnaouta (Isto).

Ranije spomenute navode iz knjige Esada Hećimovića nadopunjavaju informacije Evana Kohlmana, koji navodi da je BIF djelovao pod više imena u više različitih država. Primjerice u Saudijskoj Arabiji taj TMNVO nazivao se Lajnat al Birr al Dawaliyya, a drugdje je bio poznat i kao Lajnat al Birr al Islamiyya, Odbor za islamska dobročinstva, Benevolence International Foundation ili skraćeno BIF. Kako navodi Kohlmann, Bin Laden je krajem 1993. obavijestio svoje pobočnike da se navedena organizacija koristila kao sredstvo preko koje je Al – Qaida prebacivala novac u područja gdje je vršila operacije. Iste godine Saudijska Arabija je uhitila zaposlenike BIF-a, kada je otkrivena veza između te organizacije i Osame Bin Ladena, međutim prema saznanjima Kohlmana Saudijska Arabija se osobito potrudila zatajiti od SAD-a spoznaje o otkrivenoj financijskoj mreži Bin Ladena (Kohlman, 2005).

Iz svega prethodno navedenog vidljivo je da su dva glavna TMNVO-a koja su djelovala u Bosni bila Third World Relief Agency i Benevolence International Foundation. Navedeni TMNVO-

ovi su imali značajan utjecaj na bošnjačkoj političkoj sceni, odnosno u stranci SDA, te su prvi bili prisutni na području BiH spremajući plodno tlo za daljnje operacije u Zapadnoj Europi i SAD-u. Nakon napada 11. rujna istraga koja je uslijedila obuhvatila je mnoge TMNVO-e, između ostalih i BIF, stoga danas imamo više saznanja o njihovom radu i djelovanju.

3.1 Djelovanje i organiziranost TMNVO-a u Bosni i Hercegovini

Početni koraci u izviđanju teritorija u Bosni i Hercegovini od strane veterana sovjetsko – afganistanskog rata, predstavnika TMNVO-a i raznih novinara s područja Bliskog Istoka i Zaljevskih država bilo je odrađeno te je zauzet stav da je Islam u Bosni ugrožen i da mu je potrebna pomoć i jedinstvo muslimanskog svijeta. U navedenom stavu ne bi bilo ništa sporno da on nije uključivao i konačni cilj, koji je bio uspostavljanje isključive muslimanske države u kojoj bi vladao šerijatski zakon, a koja bi posljedično služila za širenje ideja i operacija na ostatak Zapadne Europe i SAD-a.

Kada govorimo o humanitarnoj pomoći za Bosnu, a koja se odvijala pod okriljem TMNVO-a, zaključujemo da je to bila složena operacija koja je obuhvaćala mnoge segmente djelovanja. Prethodno su navedeni pojedini aspekti početnog djelovanja dva najutjecajnijia TMNVO-a na području BiH, BIF-a i TWRA, a u nastavku ćemo detaljnije analizirati njihovu hijerarhiju, načine djelovanja, povezanost i posljedice koje su ostavili.

TWRA - Third World Relief Agency, osnovana je 1987. godine u Beču s uredima u Budimpešti, Moskvi, Istanbulu, Sarajevu, a aktivnosti je često provodila i u Zagrebu. Glavna službena misija navedene agencije bila je širenje Islama na područje Istočne Europe i bivšeg Sovjetskog Saveza, te prikupljanje pomoći i daljnje financiranje muslimanskih vjerskih organizacija i projekata. Prema nekim izvorima zapadnjačkih tajnih službi TWRA je za vrijeme svog djelovanja ukupno prikupila oko 350 milijuna dolara, a pretpostavlja se da je više od polovice ovog iznosa utrošeno za ilegalnu kupovinu oružja u ime bosanske vlade, ali i za potrebe radikalnih islamističkih skupina (Lučić, 2001). Smatra se da je iznos od 350 milijuna dolara zabilježen u austrijskoj Die Erste Bank, a prema tvrdnji čelnog čovjeka TWRA, dr. Al Fatiha Ali Hassaneina, koju je plasirao u intervjuu za austrijski News, ostalih 200 miliona dolara je prikupljeno i predano Vladi BiH preko drugih inozemnih računa. Stoga dolazimo do zaključka da je preko TWRA bosanska ratna vlada u periodu od 1992. do 1996. ukupno primila 500 milijuna dolara (Hećimović 2009). Kao što je prethodno spomenuto na čelu TWRA je bio dr. Al Fatih Ali Hassanein, državljanin i diplomat Sudana, koji je studirao u bivšoj Jugoslaviji,

blizak prijatelj Alije Izetbegovića te istaknuti član stranke National Islamic Front, kao i osoba od povjerenja tadašnjeg sudanskog predsjednika Hassana al Turabbija. Prema izvješću tajnih službi SAD-a iz 1996. Hassanein se smatrao najutjecajnijim službenikom nevladinih organizacija u BiH (Dukić, 2020).

Od samih početaka konflikta u BiH aktivno je sudjelovao u provođenju bošnjačke politike i smatran je glavnom osobom za nabavku i dopremanje oružja bosanskoj vojsci, odnosno ABIH. Hassanein je tvrdio za sebe da je pravi ministar financija BiH zbog velikih količina novca koje je BiH dobivala upravo preko TWRA. Bošnjačko političko vodstvo nije ni skrivalo svoju blisku povezanost s TWRA i njezinim čelnikom pa je tako bio istaknuti gost mnogih službenih državnih događaja, a zadnji put se u javnosti pojavio 1999. na trećoj skupštini organizacije „Mladih muslimana“ u Sarajevu. U svom obraćanju je kratko, ali znakovito rekao „Drago mi je da sam danas tu ispred vas, ali je bolje i za mene i za vas da ne govorim puno“. Hassanein i njegov brat, Sukarno, dobili su državljanstvo BiH 1995. (Hećimović 2009).

Uloga TWRA u ratnom sukobu u BiH je bila višestruka; jedan od značajnijih segmenta djelovanja bila je nabavka oružja za bosansku vladu, budući da je na snazi bila rezolucija UN-a 713, kojom je zabranjen uvoz svih vrsta oružja i vojne opreme u bivšu SFRJ. Istrage koje su 1993. pokrenute od njemačke i austrijske policije dovele su do zanimljivih otkrića o načinu raspolaganja novcem i krijumčarenju oružja od strane TWRA (Lučić, 2001).

Početkom 1993. njemačka policija provela je istragu u Munchenu, usmjerenu suzbijanju krijumčarenja oružja. Među osobama koje su bile obuhvaćene istražnim radnjama bili su Senad Šahinpašić⁶ i Hasan Čengić⁷, osobe bliske predsjedniku Aliji Izetbegoviću, a Hasan Čengić ujedno je bio član upravnog odbora TWRA. Istraga je proširena i na Austriju gdje je izvršen pretres ureda TWRA i Sloveniju gdje je došlo i do zapljene 120 tona oružja poslanom avionom iz Kartuma u Sudanu. Oružje je u dokumentima bilo označeno kao humanitarna pomoć, a među glavnim osumnjičenima je bio Hasan Čengić. Navedena istraga je dovela i do zanimljivih detalja o raspolaganju novcem koji je bio na računima TWRA-a. Glavnu ulogu o odlučivanju o raspodjeli novca TWRA imao je Alija Izetbegović, koji je izdao instrukciju na memorandumu predsjednika Predsjedništva BiH, kojom je naznačeno da je Hassanein mogao odlučivati o

⁶ Senad Šahinpašić zastupnik SDA u Skupštini BiH, te osoba povezana s Alijom Delimustafićem, ministrom unutarnjih poslova Vlade BiH, zajedno su osnovali tvrtku Cenex preko koje je krijumčareno oružje (Hećimović, 2009)

⁷ Hasan Čengić sin Halida osuđen je 1983. u tzv. Sarajevskom procesu muslimanskim intelektualcima, na čijem čelu je bio Alija Izetbegović te je slovio za njemu blisku osobu, a ujedno je bio i zamjenik ministra obrane BiH 1994-1996. (Hećimović, 2009)

malim sumama novca, Odbor TWRA o iznosima do 500.000 njemačkih maraka (DEM), a o iznosima većima od 500.000 DEM odlučivalo se uz suglasnost Alije Izetbegovića (Hećimović 2009).

Iako je TWRA bila angažirana na prikupljanju i dostavi materijalnih vojnih resursa za bošnjačko političko vodstvo, ujedno su s materijalnom pomoći stizali i ljudi, stranci sa željom da osobnim vojnim angažmanom doprinesu slobodi Bošnjaka, čvrsto uvjereni da su Bošnjaci progonjeni zbog svoje vjere, a rat u BiH će njihovim dolaskom poprimiti još brutalnije i surovije dimenzije. Na organiziranje ovih stranih humanitaraca i ratnika u BiH osvrnut ćemo se u sljedećem podnaslovu.

BIF (Benevolence International foundation) ili Međunarodna zaklada dobre volje bio je drugi najutjecajniji TMNVO prisutan u BiH za vrijeme ratnog sukoba. Smatra se da je u ovoj organizaciji u početku dominantnu ulogu imala Saudijska Arabija, koristeći je za širenje svog utjecaja u drugim islamskim zemljama. Prethodnik BIF-a je bio Islamski odbor dobre volje (ar. Lajnar al -Birr al -Islamiah) osnovan 1987. i to sa svrhom financiranja džihadista u Afganistanu (Dukić, 2020).

Osnivačem BIF-a smatra se Adel Batterjee (1987.), a kasnije je BIF preuzeo Sirijac, albanskog podrijetla Enaam Arnaout, osoba bliska Osami bin Ladenu. BIF je formalno osnovan 1992. i registriran u Illinoisu, SAD, kao neprofitna humanitarna organizacija koja je imala svoje urede u Pakistanu, Bosni, Čečeniji i Kini. BIF se na okupljanjima muslimana diljem svijeta reklamirao kao pouzdana ruka za potporu mudžahedinima i izbjeglicama u Bosni. Redovito su snimani propagandni spotovi o borbama u Bosni, te su aktivno pozivali na odlazak u džihad s ciljem zaštite muslimana u BiH (Dukić, 2020). Premetačinom ureda BIF-a u SAD-u tijekom 2001. godine pronađene su rukopisne bilješke na arapskom, u kojima se objašnjava svrsishodnost otvaranja ureda BIF-a u Zagrebu kao središnjeg centra za operacije pomoći džihadu u Bosni i Hercegovini. Pretresom su također pronađene zahtjevnice pojedinih brigada ABiH za nabavom opreme; primjerice postrojba ABiH „Crni labudovi“ šalje potvrdu o primitku 300 deka i 200 pari čizama dobivenih od BIF, a također je pronađena zahtjevnica ABiH za ratnu ambulantu (Kohlman, 2005).

Predstavnik BIF-a za New York bio je visoki diplomat BiH, ministar savjetnik u diplomatskoj misiji pri UN-u, Safet Abid Čatović. Navedeni diplomat redovito je bio gost raznih islamskih konferencija gdje je u svojim govorima promicao džihad i nakon završetka rata u BiH, primjerice na skupovima pod nazivom „Politički i društveni džihad“ te u „Kampu Džihada“, a

osobito je važno istaknuti njegov blizak odnos s Omarom Abdelom Rahmanom, kasnije osuđenim za planiranje terorističkih napada u New Yorku. Islamska medijska služba u New Jerseyju objavila je video snimak u kojem Čatović predstavlja Rahmana kao govornika na temu „Džihad zaboravljena dužnost“ (Kohlman, 2005).

Bosanska je policija u ožujku 2002. obavila pretres BIF-ova ureda, gdje je zaplijenila tri komada vatrenog oružja, priručnike za izradu eksplozivnih naprava, slike Osame bin Ladena i korespondenciju s visokom članovima Al – Qaide. Nakon napada 11. rujna 2001. u SAD-u zamrznuta je imovina BIF-a, a Enaam Arnaout optužen je u Sjedinjenim Državama za pružanje materijalne potpore organizacijama, uključujući Al – Qaidu, koje su bile uključene u nasilne aktivnosti (Isto).

Istraga koje je provedena protiv Arnaouta i BIF-a rezultirala je prikupljanjem značajnih dokaza koji dokumentiraju blizak odnos između Arnaouta i Osame bin Ladena, koji datira iz sredine 1980-ih. Članak u Arab Newsu iz 1988. godine, koji je izvještavao o bin Ladenovim aktivnostima u mudžahedinskom kampu al Masada u Afganistanu, uključivao je fotografiju Arnaouta i bin Ladena u zajedničkoj šetnji. U rukom pisanom pismu bin Laden navodi da je Arnaout ovlašten potpisivati u bin Ladenovo ime. Razni dokumenti su također utvrdili da je Arnaout radio s drugima - uključujući članove Al – Qaide - na kupnji raketa, minobacača, pušaka i ofenzivnih i obrambenih bombi, te da ih je distribuirao raznim mudžahedinskim kampovima, uključujući kampove kojima je upravljala Al – Qaida (Home.treasury.gov, 2024).

IIRO (Hay'at al – Ighata al – Islamiyya al- 'Alamiyya⁸) međunarodna islamska humanitarna organizacija osnovana je u Jeddahu u Saudijskoj Arabiji 1978. godine. Još je jedan TMNVO koji je djelovao u BiH i aktivno radio na slanju ljudi i oružja u BiH pod krinkom humanitarnih aktivnosti. U borbama u okolici Tešnja tijekom rujna 1992. nađen je niz dokumenata na tijelima poginulih stranih gerilaca, koje je vodio Saudijac Abu Ishaq al – Makki M kojima je bila iskaznica IIRO-a na ime Khalil Abdel Aziz tiskana u Peshawaru (Dukić, 2020).

Na globalnoj razini u borbi protiv terorizma više je vlada provelo istrage nad IIRO. Primjerice kanadska je vlada najviše informacija o djelovanju IIRO-a stekla u postupku protiv Mahmouda Jaballaha, pod sumnjom da je član egipatskog Al – Jihada koji je održavao veze s Al – Qaidom. Jaballah je proveo najmanje 3 godine radeći za IIRO u Sjevernoj Americi. Nakon navedenog

⁸ IIRO negdje koristi kraticu i „IGAS“ ili „Igasse“. Ova kratica je korištena u bosanskom tisku a najvjerojatnije dolazi od riječi „Ighata“ dio imena IIRO-a na arapskom jeziku.

postupka IIRO je u Kanadi označen kao teroristička dobrotvorna organizacija⁹ koja je aktivno financirala terorističke aktivnosti, a njezin rad je zabranjen. Indijska vlada je također izvijestila da je IIRO u Pakistanu financirao logor za obuku mudžahedina za ratove u Bosni, Čečeniji i u Kašmiru, a bio je uspostavljen u afganistanskom gradu Kunduzu. Najteža i najjasnija povezanost IIRO i terorizma uslijedila je u istrazi nakon terorističkih napada 11. rujna. 2001., kada se utvrdilo da je otmičar samoubojica koji je sudjelovao u napadima 11. rujna, Fayed Ahmed al – Shehri, prije samog napada svojoj obitelji rekao da se sprema na humanitarni rad u ime IIRO-a. Bitno je napomenuti da je IIRO bio naslonjen na Muslimansku Svjetsku Ligu (MWL,) odnosno bio je veliki financijski ogranak MWL-a (Kohlman, 2005).

VSK -Visoki Saudijski komitet za pomoć BiH osnovan je 1993. naredbom saudijskog kralja kao državna agencija čije sjedište je bilo u Zagrebu, a u BiH su bili registrirani kao udruženje građana. Od 1993. do 2000. provodeći službenu politiku, osigurali su za BiH više od 400 miliona dolara. Na čelu VSK u Zagrebu bio je Šejh Nasser ibn Abdurahman Al Saeed. Rad VSK na području RH i BiH bio je prožet kontroverzama; naime početkom 1994. VSK i IIRO su bili povezani s prvim slučajem terorizma u BiH kada su oteta tri, a ubijen jedan član britanske vladine Agencije za prekomorski promet(ODA); potom je 11. svibnja 1996. godine Policija RH izvršila pretraze na više lokacija u stanovima i uredima članova VSK pod sumnjom na ilegalnu trgovinu oružjem, izradu eksplozivnih naprava, te obučavanje ljudi za izvršavanje terorističkih aktivnosti u drugim zemljama. Smatra se da su akciju hrvatske policije dodatno potakle izjave Šejha Nassera u polumjesečniku za vjeru i politiku Behar iz svibnja 1996., u kojima je tvrdio da je IFOR okupirao BiH bez ispaljenog metka, te da smanjuje životni prostor bosanskih muslimana¹⁰ (Hećimović, 2009).

Prema izvješću CIA-e iz 1996. smatra se da je u BiH djelovalo 17 TMNVO-a koje se povezuje s različitim terorističkim organizacijama:

Al Haramain Islamic Foundation s egipatskom Islamskom grupom i financiranjem mudžahedina u Zenici, Human Appeal International s Hamasom, Human Concern International s egipatskom Islamskom grupom i alžirskim grupama poput Oružane Islamske Grupe, Human Relief International s Muslimanskom braćom i islamskim grupama Sjeverne Afrike,

⁹ Nakon bombaških napada 1998. na veleposlanstva SAD-a u Istočnoj Africi, kenijska vlada je oduzela status IIRO-u u Nairobiju zbog veza zbog navodnih spona te organizacije s terorističkim napadima. Nakon pokušaja napada na konzulate SAD-a u Kalkuti i Madrasu indijska policija je otkrila da su teroristi dobivali zapovjedi od direktora IIRO-a za Aziju (Kohlman, 2005).

¹⁰ U Beharu je uz intervju objavljena fotografija Šejha Nassera, Šejha Seuda Errchouda, direktora VSK u Rijadu, Šejha Saleh Essahibani član VSK u Rijadu s Alijom Izetbegovićem (Hećimović,2009).

International Humanitare Hilfsorganisation s Iranom i alžirskim grupama, Islamic Relief Agency sa sudanskim NIF-om, Kuwaiti Joint Relief Committee s egipatskim i alžirskim islamističkim skupinama, Makhtab al – Khidamat s alžirskim grupama, afganistanskim veteranima i egipatskom islamskom grupom, Fondacija Muwafaq s egipatskom Islamskom grupom, Qatar Charitable Society/ Committee s Hamasom i Alžircima, Crveni polumjesec Irana je naveden da je često korišten od Iranskog MOIS-a za prikrivanje obavještajaca, agenata i isporuka oružja (Isto).

Sve prethodno navedeno predstavlja mali presjek povezanosti i isprepletenosti TMNVO-a s terorističkim organizacijama, obavještajcima islamskih zemalja i bošnjačkim političkim vođama. Za svaki od navedenih TMNVO-a bi se istraživanjem otvorenih (open source) izvora mogao napisati zaseban istraživački rad s obzirom na opseg njihova djelovanja i razgranatost mreže.

Za pretpostaviti je da bi većina ovih podataka ostala obavijena velom tajne da se nisu dogodili teroristički napadi 11. rujna 2001. koji su potaknuli globalne istrage američkih vlasti o povezanosti TMNVO-a i terorista, a što je bilo osobito nezgodno za bošnjačko političko vodstvo i Aliju Izetbegovića.

3.3 Aktivno sudjelovanje u sukobima i osnivanje vojne postrojbe „El Mudžahid“

Vojno vodstvo ABiH i političko vodstvo SDA-a kao vladajuće političke stranke na područjima pod kontrolom ABiH, prešutno je odobrilo formiranje vjerskih vojnih postrojbi, koje su u svom nazivu imale naziv „muslimanska“. U sastav muslimanskih brigada većinom su ulazili vjerski radikalizirani pojedinci, odnosno domaći mudžahedini, a vjerske tj „muslimanske“ brigade imale su uz vojnu i vjersku obuku. Također, bitno je istaknuti kako su uz oznake na bosanskom jeziku imali i oznake na arapskom. Jedna od takvih brigada koja je bila posebno popularna je i 7. muslimanska brigada koja je djelovala u sastavu 3. korpusa ABiH na području Zenice, Travnika i Kaknja. Ova brigada je osnovana u prosincu 1992. godine, a kao počasni zapovjednik imenovan je Alija Izetbegović (Tuđman, 2017).

Većina pripadnika TMNVO-a dolazila je na područje zone odgovornosti 3. korpusa ABiH. Nakon što bi se upoznali s okolinom i područjem gdje su došli, svoju humanitarnu dimenziju mijenjali bi za vojnu. Prve vojne operacije u kojima su sudjelovali strani dragovoljci odvijale su se u jesen 1992. na području Tešnja, Goražda, Travnika i u okolici Sarajeva, a kao prvi

poginuli strani ratnici zabilježeni su Abu Muhammad al Faatih, Abu Anas al -Jiddawi i Abu Shareef al – Masri (ICTY, Predmet br. IT-01-47-T, Presuda; Kohlman, 2009).

Budući da su strani dragovoljci već poprilično bili involvirani u vojne operacije ABiH, došlo je do potrebe da se njihova uloga stavi u okvire vojne hijerarhije ABiH, pa je tako 12. kolovoza 1993. komandant 3 korpusa ABiH, Enver Hadžihasanović, uputio prijedlog Glavnom štabu ABiH o osnivanju odreda „El Mudžahid“¹¹, koji bi bio u sastavu 7. muslimanske brigade i 3. korpusa ABiH. Ova jedinica dobila je borbeni naziv T-30030. Zapovjedništvo odreda nalazilo se u Podbrežju kod Zenice, u zgradi Vatrostalne, gdje je ranije bilo sjedište HVO-a Zenica. Tamo se nalazila i medresa gdje su novi članovi morali pohađati vjeronauk, nakon čega su išli na obuku u selo Orašac (ICTY, Predmet br. IT-01-47-T, Presuda).

Hijerarhijska struktura odreda „El Mudžahid“ bila je drugačija od ostalih postrojbi ABiH. Glavni zapovjednik postrojbe nosio je naziv emir¹², a osim emira kao najvažnije tijelo postrojbe bila je šura¹³. S obzirom na navedeno vidljivo je da je ova postrojba bila ustrojena po strogo islamskim postulatima (Hećimović, 2009). Djelovanje TMNVO-a u BiH, odnosno postrojbe „El Mudžahid“, i prije njezinog formalnog osnivanja u kolovozu 1993. treba promatrati kao cjelinu. Moglo bi se reći da je postrojba „El Mudžahid“ jedan od ostvarenih ciljeva TMNVO-a koji su djelovali na području BiH te njihova produžena ruka.

U kaznenom postupku koji je vođen pred Međunarodnim sudom za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, (ICTY) broj IT-01-47-T, protiv zapovjednika 3. korpusa ABiH, Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, zapovjednika 7. muslimanske brigade, utvrđena je i opisana povezanost TMNVO-a s vojnim formacijama stranih dragovoljaca mudžahedina, odnosno način kako je tekla transformacija iz humanitaraca u mudžahedine. Prema presudi navedenog suda utvrđeno je da je većina stranih mudžahedina u BiH došla u svojstvu pripadnika raznih TMNVO-a, te su se u početku doista bavili humanitarnim radom, opskrbljujući izbjeglice hranom i potrepštinama, a nakon toga uključuju u vojno opremanje i obuku ABiH, odnosno Patriotske lige i TO BiH, kao njezinih prethodnica. Prvi kamp stranih mudžahedina u BiH uspostavljen je u selu Mehurić, u početku pod krinkom humanitarnih aktivnosti, a kasnije je

¹¹ Ovu postrojbu ovisno o izvoru i autoru u literaturi susrećemo i pod nazivima „El Mudžahedin“ i „El Mudžahidin“ neovisno o nazivu uvijek se misli na istu postrojbu u kojoj su djelovali stranci borci iz islamskih zemalja.

¹² Emir u islamskom svijetu znači princ ili vojni zapovjednik

¹³ Šura u islamskom svijetu znači vojno vijeće, za usporedbu u Islamskom Kalifatu odnosno Islamskoj državi (ISIL) šura je donosila sve važnije odluke

prerastao u kamp za obuku i bazu stranih mudžahedina (ICTY, Predmet br. IT-01-47-T, Presuda).

Iako nikada nije postao emir postrojbe „El Mudžahid“, stvarnim autoritetom i zapovjednikom postrojbe smatran je Anwar Shabaan, Egipćanin s talijanskom adresom i direktor Islamskog instituta u Milanu, dok je imenovani emir bio Ebu Maali. Ovaj centar koristio se za novačenje muslimana za terorističke organizacije, te je uskoro postao žarište islamskih terorističkih aktivnosti u Italiji. Shabaan je tri godine bio politički i financijski pokrovitelj islamističkih aktivnosti u BiH. Utemeljivši tvrtku - paravan u Italiji, financirao je obuku i oružje za mudžahedine u Bosni i Hercegovini. Godine 1992. Shabaan i Abu Aziz "Barbaros" su utemeljili logore za džihad (obuku) u srednjoj Bosni. Shabaan je s još četvoricom stranih mudžahedina ubijen na kontrolnom punktu HVO-a na ulazu u Žepče 1995., nakon što su se oglasili na poziv za zaustavljanje i otvorili vatru na pripadnike HVO-a. Kod Shabaana i ostalih ubijenih su nađene iskaznice humanitarnih radnika TWRA, kao i dnevnik koji je vodio, a koji je kasnije dostavljen službama SAD-a na daljnju obradu (Dukić, 2020).

O aktivnostima i ličnosti Anwara Shabaana pisala je i CIA u svojem izvješću, gdje je navedeno da je bio viši vođa egipatske terorističke skupine Al-Gama'at al-Islamiyya te je ostvarivao redovit kontakt sa šekom Omarom Abdul-Rahmanom. S drugim zapovjednikom Al-Qaide Ayman al-Zawahirijem, borio se protiv Sovjeta u Afganistanu, a politički azil je dobio u Italiji 1991. Krajem lipnja 1995. talijanska je policija pokrenula operaciju „Sfinga“, a u središtu navedene operacije bio je Islamski institut i džamija u Milanu, gdje su uz planove terorističkih napada, pronađeni i borbeni izvještaji postrojbe „El Mudžahid“, kao i snimke iz borbenih djelovanja¹⁴(Alić, Kaletović, 2008).

Drugi najvažniji akter ove postrojbe bio je zapovjednik, odnosno emir Abu el-Ma'ali (Abdelkader Mokhtari, "The Gandarme"), pripadnik alžirske Oružane islamske grupe (GIA) (Azinović, 2007). Sudbina Abu Maalia nakon rata u BiH ostaje nepoznanica; naime istraživanjem internetskih izvora dolazio sam do zanimljivih informacija koje nije bilo moguće sa sigurnošću potvrditi s obzirom da je više puta u medijima proglašavan mrtvim (2009. i 2015.), osobito uoči najava o potrebi procesuiranja zločina postrojbe „El Mudžahid“. Također postoje informacije da je bio član stalne misije BiH pri UN-u pod imenom Safet Ibid Čatović.

¹⁴ Pronađene snimke kasnije su služile kao dokazni materijal u kaznenom postupku pred ICTY-jem protiv generala Rasima Delića

S navedenom informacijom je u javnost izašao Darko Trifunović, nekadašnji prvi tajnik u stalnoj misiji BiH pri UN-u 2019. (Vujičić, 2019).

U listopadu 2015. na portalu Saff¹⁵, kojeg povezuju sa radikalnim islamistima u BiH, objavljena je vijest da je nakon kraće bolesti u rodnom gradu u Alžiru preminuo Muhamed Sebbar – Abu Meali, bivši zapovjednik odreda „El Mudžahid“. Iako je prema istraživanjima drugih izvora više vjerojatno da je Abu Maali stradao u ratnim okolnostima na području Sirije ili Iraka, budući da ga se spominjalo kao glavnog zapovjednika boraca s Balkana koji su se borili na strani Islamske Države (ISIL) (Saff.ba, 2024); (RTRS.tv,2024).

Informacije o poslijeratnoj sudbini Abu Malija ne mogu se sa sigurnošću utvrditi.

Postrojba „El Mužahid“ je u ratnom sukobu na području BiH ostavila iznimno krvav trag u vidu počinjenja osobito okrutnih ratnih zločina nad Hrvatima i Srbima. Njihove zločine karakteriziraju ritualna pogubljenja ratnih zarobljenika i civila u vidu odsijecanja glava, sakaćenja, vađenja unutarnjih organa (srce), kao i paradiranje s odsječenim udovima. Jedan od prvih zločina stranih mudžahedina u BiH dogodio se u travnju 1993. kada su zajedno s nekoliko domaćih mudžahedina napali hrvatsko selo Miletiće u okolici Travnika, te pogubili 5 civila, a ostale odveli u zatočeništvo. Svjedoci su izjavili da su na ubijenim civilima bile vidljive rane, odnosno rezotine na području vrata. Mudžahedini stranci i domaći koji su im se pridružili drugi zločin su počinili u selu Bikoše, gdje su iz kolone zarobljenih Hrvata izdvojili 23 muškaraca i jednu ženu te ih pogubili rafalnom paljbom¹⁶. U jesen 1993. u logor Orašac zatvarani su zarobljeni Hrvati i Srbi, a osoblje logora bilo je iz postrojbe „El Mudžahid“, vršeno je sustavno maltretiranje i zlostavljanje, ali najgori zločin dogodio se kada su pripadnici postrojbe „El Mudžahid“ izvršili ritualno odsijecanje glave zarobljeniku Draganu Popoviću, te prisilili ostale zarobljenike da ljube odsječenu Popovićevu glavu, a kasnije su je izložili na pladanj. Prema iskazima svjedoka odrubljivanje je pokušao izvršiti mladi domaći mudžahedin, ali se onesvijestio te je potom to učinio drugi domaći mudžahedin. Prilikom pogubljenja bilo je prisutno 50-100 pripadnika postrojbe „El Mudžahid“ koji su klicali kada je egzekutor podigao odsječenu glavu žrtve¹⁷(ICTY, Predmet br. IT-01-47-T, Presuda).

¹⁵ <https://saff.ba/>

¹⁶ Tom prilikom protjerano je i oko 3000 Hrvata, prilikom odvođenja Hrvata mudžahedini su praktički silom izdvojili osobe koje su kasnije likvidirali, na što drugi pripadnici ABiH nisu bili kadri suprotstaviti se mudžahedinima.

¹⁷ Navedeno su svjedočili Ivo Fišić i Dalibor Adžaić pred Haškim sudom

Spomenuto nije bilo jedino ovakvo ubojstvo; naime u lipnju 1993. mudžahedini su u selu Čukle u okolici Travnika pogubili 15 hrvatskih civila, a dvojici su odsječene glave, od toga jedna žrtva koja je dekapitirana imala je 16 godina¹⁸(Vecernji.ba, 2024).

U završnim mjesecima rata, od srpnja do kraja rujna 1995. postrojba „El Mudžahid“ sudjelovala je u borbama na području Zavidovića i planine Ozren, gdje su također ostavili svoj krvavi trag u vidu zločina nad zarobljenim vojnicima i civilima srpske nacionalnosti. Na navedenom području su bili ustrojeni logori za zarobljenike, Kamenica i Livade, koji su ujedno zatvarani i u društvenom domu u selu Kesten. Na navedenom području vršeno je masovno dekapitiranje zarobljenika¹⁹, što je dokumentirano snimkama i fotografijama koje su bile dio propagandnog materijala odreda „El Mudžahid“. Pretpostavlja se da je u borbenoj zoni Zavidovići ubijeno oko 150-200 zarobljenika i civila bosanskih Srba, velika većina dekapitiranjem, a preživjeli su kasnije svjedočili o razini mučenja kroz koje su prošli pred Haškim sudom u postupku protiv Rasima Delića. (ICTY, Predmet IT-04-83-T, Presuda)

Iz svega navedenoga proizlazi da su strani pripadnici TMNVO-a imali dvojnju ili čak trojnu namjenu: humanitarnu, vojnu i islamsko terorističku. U snimkama, kojima nije moguće utvrditi autentičnost, prikazana su ispitivanja stranih mudžahedina u kojima navode da su pripadnici humanitarnih organizacija, ali je kod njih nađeno oružje i iskaznice ABiH (Youtube.com, 2024).

3.4 Posljedice na društvenu zajednicu u BiH u vidu radikalizacije pojedinaca i skupina

„Nakon okončanja rata između Hrvata i Bošnjaka u BiH i približavanjem kraja ratnog sukoba u BiH, strani mudžahedini su postajali sve nervozniji ne želeći da se ratne operacije obustave dok BiH ne bude u potpunosti čista od Hrvata i Srba“ (Kohlman, 2005).

26. srpnja 1995. počinjen je bombaški napad u Parizu, a kao jedan od glavnih organizatora naveden je Abu Talal al – Qasimy, osoba dobro poznata u islamističkim radikalnim krugovima i jedan od najvećih operativaca za prikupljanje novca za džihad u BiH. Abu Talal je pokušavajući otići u BiH došao u Hrvatsku u rujnu 1995. gdje mu se gubi svaki trag²⁰. Emir postrojbe „El Mudžahid“, Abu Maali, smatrao je odgovornim Hrvatsku te javno pozvao na akciju zbog nestanka Abu Talala. Navedena akcija je uslijedila 20.listopada.1995. kada je

¹⁸ Imena dekapitiranih osoba su Pero Matković i 16- godišnji Srećo Marijanović

¹⁹ Dekapitiranje je vršeno satarama, mačevima i motornim pilama te je navedeno video dokumentirano.

²⁰ Tajna služba RH izručila ga je Egiptu prema uputi CIA-e budući da je tražen zbog terorizma u Egiptu, a njegovo izručenje je značilo sigurnu osudu na smrtu kaznu u Egiptu.

bombaš samoubojica aktivirao 70 kilograma TNT-a ispred policijske postaje u Rijeci. Kod njegovih ostataka pronađena je putovnica i iskaznica humanitarne organizacije TWRA, što dokazuje izravnu povezanost TMNVO-a i terorističkih organizacija. Američki obavještajci smatraju da je glavni organizator i planer akcije bio Anwar Shabaan, odnosno emir postrojbe „El Mudžahid“ (Isto).

Daytonski sporazum potpisan je 14. prosinca 1995., a u članku 3, aneksu 1-A, predviđeno je da sve strane snage moraju napustiti teritoriji BiH u roku od 30 dana. Navedeni članak je najviše bio usmjeren na problematiku prisutnosti stranih mudžahedina u BiH²¹, koji su, predviđajući da će mirovni sporazum biti potpisan, pokrenuli napade na snage UN-a²²(General framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina)

Alija Izetbegović i bošnjačko političko vodstvo nisu bili skloni provesti odredbu Daytonskog sporazuma kojim je naloženo da strani mudžahedini moraju napustiti BiH, stoga se pristupilo zaobilazanju te odredbe na način da je stranim mudžahedinima izdano tisuće dokumenata BiH, od kojih čak 2000 putovnica, čime su postali naturalizirani Bošnjaci. Navedeno im je omogućilo da nastave djelovati u BiH bez skrivanja i nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma. U navedenom poslijeratnom razdoblju uslijedio je niz terorističkih napada u BiH, većinom na hrvatske povratnike i njihovu imovinu (Kohlman, 2005).

Najveći napad u poslijeratnom razdoblju dogodio se u Mostaru 18. rujna 1997. godine, kada su strani mudžahedini Ahmed Zuhair – Handala, Ali Ahmed Ali Hamad i Nebil Ali Ali Hila, postavili auto bombu s 150 kilograma eksploziva ispod stambene zgrade u Splitskoj ulici kod brojeva 7 i 9. U eksploziji su ozlijeđene 43 osobe, te počinjena velika materijalna šteta (Hećimović, 2009).

15. veljače 1996. BiH je posjetio Warren Christopher, državni tajnik SAD-a, tražeći odgovore od članova predsjedništva BiH, odnosno konkretno od Alije Izetbegovića, postoje li još uvijek na teritoriju BiH strane snage, što je Izetbegović negirao. Nakon njegova odlaska uslijedila je akcija NATO snaga (SFOR-a)²³ koje su raspoređene u BiH. Desant je izvršen na kamp Pogorelica gdje su iranski obavještajci obučavali pripadnike stranih mudžahedina i AID-a²⁴, a

²¹ 7.12.1995. Richard Holbrooke sastao se u Sarajevu s Alijom Izetbegovićem da mu naglasi značaj da 3000 stranih mudžahedina i pripadnika Iranske tajne službe mora napustiti BiH.

²² Prilikom napada na britanske pripadnike UN-a ubijen je domaći pripadnik postrojbe „El Mudžahid“ Elevedin Hodžić, nakon čega je uslijedio niz napada na snage UN-a i britanske humanitarce.

²³ SFOR je bila multinacionalna vojna snaga u BiH pod zapovjedništvom NATO snaga raspoređen radi osiguranja primjene Daytonskog sporazuma.

²⁴ AID je bio bošnjačka obavještajna služba, koju mnogi smatraju i tajnom službom Stranke demokratske akcije.

tom prilikom pronađeno je više komada oružja, planovi za napad na bazu SFOR-a i planovi napada na strana veleposlanstva u BiH. Bošnjačko političko vodstvo se pravdalo da se radi o protuterorističkom kampu MUP-a BiH, kampu Pogorelica (Avdić, 2020).

Spomenuti kamp nije bio jedini primjer prisutnosti stranih snaga; naime SFOR je otkrio kamp snaga i u selu Radešina, sjeverno od Mostara, dok su s druge strane strani mudžahedini, sada naturalizirani Bošnjaci, na čelu s Abu Maalijem, zaposjeli selo Donja Bočinja gdje su uveli šerijatski zakonik. Usprkos pritiscima sa zapada Alija Izetbegović je ostao dosljedan zaštitnik stranih mudžahedina u BiH bez obzira na njihovu povezanost s Al – Qaidom i ostalim terorističkim organizacijama (Kohlman, 2005).

Istraga SAD-a, koja je uslijedila nakon teroristički napada 11. rujna 2001., frapirala je administraciju SAD-a s obzirom na opseg i veličinu terorističkih ćelija u BiH koje su povezane s napadima 11. rujna 2001. Pritisak na bošnjačke vlasti i otkrivena očita zaštita stranih mudžahedina povezanih s Al – Qaidom, rezultirala je odlaskom iz predsjedništva Alije Izetbegovića, koji je usprkos navedenom još uvijek branio mudžahedine govoreći da mudžahedini i teroristi nisu isto. Znakovito je da je i sa čela stranke SDA otišao mjesec dana nakon terorističkih napada 11. rujna 2001 (Isto). U kasnijim istragama i akcijama američka vojska u BiH je upala i u urede Visokog saudijskog komiteta za pomoć BiH, te naložila vlastima u BiH da se zatvore uredi četiri TMNVO-a, navodeći u izvješću da nisu bili svjesni do koje mjere se TMNVO-i koriste u terorističko vojne svrhe. Sljedeća akcija bila je usmjerena na aerodrom kraj Visokog, gdje su snage SFOR-a razbile plan terorista da na navedenom aerodromu okupe lake avione i helikoptere te napadnu američke vojne baze u BiH, Eagle Base i Camp Connor,. Tom prilikom uhićeno je više stranih mudžahedina(Isto).

Godine koje su uslijedile pokazale su da ostavština stranih mudžahedina i radikalni islam u BiH nisu nestali. Na Badnjak 24.prosinca.2002. Muamer Topalović ubio je troje članova obitelji Anđelić, hrvatskih povratnika u mjesto Kostajnica kod Konjica. Topalović je bio član TMNVO-a, Jeniet el Forkan, koji je financiran od strane Visokog saudijskog komiteta za pomoć BiH i organizacije Aktivna islamska omladina, na sudu je priznao zločin iz ideoloških razloga (Index.hr,2024); (Klix.ba, 2024).

Strani mudžahedini, bivši pripadnici postrojbe „El Mudžahid“, su nakon napuštanja sela Bočinja, naselili selo Gornja Maoča u BiH, gdje su također uveli šerijat. U navedenom selu nisu vrijedili zakoni BiH, a vlasti su problem ignorirale i unatoč očitj terorističkoj

indoktrinaciji navedenih osoba nisu ništa poduzele, osim nekoliko racija u kojima je nađeno oružje i propagandni islamistički materijal (Halimović, 2010).

Po uspostavi Islamske države Iraka i Levanta, oko 300 osoba iz BiH pridružilo se ISIL-u, od toga i mnogi iz sela Gornja Maoča, gdje su bile izvještene zastave ISIL-a. (Ozsváth,2016). Islamist iz zajednice Gornje Maoče izvršio je 2011. napad na Veleposlanstvo SAD-a u Sarajevu, pri čemu je ranio policajca (Jutarnji.hr, 2024).

Nasljedje koje su u BiH ostavili strani mudžahedini i njihovi TMNVO-i vidljivo je kroz radikalizaciju pojedinaca.

Prilikom ekspanzije i teritorijalnog uspostavljanja Islamske države (ISIL-a) 2014., broj državljana BiH koji su se pridružili navedenoj terorističkoj tvorevini i aktivno sudjelovali u borbama iznosio je oko 400 (Kešmer, 2022). Također je važno naglasiti da je u borbama na strani ISIL-a stradalo oko 76 državljana BiH (Avdić, 2018).

Zadnja i najneugodnija poveznica koja ostavlja dubok trag premreženosti između bošnjačkog političkog vodstva i terorizma ogleda se u činjenici da su se barem dvojica od devetnaest samoubilačkih otmičara koji su izvršitelji napada 11. rujna borili u BiH u postrojbi „El Mudžahid“, a radi se o osobama imena Nawaf al - Hazimi i Khalid al – Mihdar (Kohlman, 2009).

4. Zaključak

Sumirajući informacije i podatke prikupljene i predstavljene u ovom radu, koji daje samo površinsku analizu uloge TMNVO-a u ratnom sukobu na području BiH, moglo bi se poprilično jasno zaključiti da je uvodna teza o višedimenzionalnom karakteru TMNVO-a točna, međutim još uvijek postoji puno pitanja koliko je bila duboka isprepletenost TMNVO-a i bošnjačkog političkog vodstva, a odgovori se kriju u arhivama i sjećanjima najbližih suradnika Alije Izetbegovića. Budućnost će pokazati hoćemo li na njih ikada dobiti odgovore.

Legitimno je i postaviti pitanje zašto je Alija Izetbegović toliko ustrajno i uporno želio ostaviti strane mudžahedine i njihove TMNVO-e u BiH, u tome radeći nauštrb svoje zemlje i naroda, kao i protivno Daytonskom sporazumu na koji se sve tri strane u BiH svekoliko pozivaju kao garantu mira. Tijekom listopada 2023. dogodio se sličan scenariji koji je još jedanput dokazao zloupotrebu „humanitarnih“ organizacija u nasilne svrhe od strane istih aktera. Naime u masakru koji su teroristi Hamasa-a počinili 7. listopada 2023. utvrđeno je da je 12 zaposlenika

UNRWA²⁵ sudjelovalo u masakru, a prema izvještaju IDF-a²⁶ napredovanjem u Gazi pronašli su stožer HAMAS-a ispod sjedišta UNRWA. Navedeno potvrđuje da neovisno o vremenu i dijelu svijeta modus operandi islamističkih terorista ostaje dosljedan stoga nas ne treba čuditi da se u Bosni 30 godina ranije odvijao sličan scenariji s istim akterima (Unwatch.org, 2024).

Prethodno navedene društvene i sigurnosne pojave u BiH predstavljaju ostavštinu stranih humanitarca, članova TMNVO-a, vojnika i terorista, a njihova višestruka dimenzija daje nam za pravo zaključiti da su oni u BiH bili Garibi, što na arapskom znači misionari, ali misionari ideja radikalnog islamizma koji je u suprotnosti s vrijednostima koje baštine demokratska društva. Iako je osnovni cilj djelovanja TMNVO-a na području BiH bio širenje ideja radikalnog islamizma, možemo sa sigurnošću utvrditi kako navedene ideje među većinom bosanskih muslimana nisu naišle na plodno tlo, stoga djelovanje istih na području BiH ne može se nazvati u potpunosti uspješno.

Proučavajući transnacionalne nevladine organizacije religijskog karaktera, a poglavito u kontekstu BiH, koja i jest područje interesa u ovome radu, možemo doći do nekoliko osnovnih zaključaka. Naime, transnacionalne nevladine religijske organizacije općenito gledano predstavljaju značajnu dimenziju globalne civilne aktivnosti, pri čemu iste mogu biti obilježene određenim kontroverzama i problematičnostima po pitanju posljedica njihovog djelovanja na određeno društvo. Upravo kod religijskih organizacija vrlo lako može doći do spajanja političkih i metafizičkih, odnosno duhovnih vrijednosti, čime se otvara pogodno tlo za političku manipulaciju te temeljito iskrivljavanje fundamentalnih vrijednosti i uloge organizacija civilnog društva.

Tako je primjerice, za vrijeme rata u BiH, osnovana postrojba *El Mudžahid*, koja je, unatoč namjeri da pripadnici iste sudjeluju u oslobađanju BiH, počinila brojne zločine te je ostala zapamćena kao iznimno brutalna i radikalna islamistička vojna postrojba koja je u sigurnosnom smislu prijetnja za društvo u BiH. Posljedice angažmana takve vojne postrojbe na društvenu zajednicu bile su raznolike, uključujući i radikalizaciju pojedinaca i skupina, što direktno utječe na mir, sigurnost i stabilnost BiH, ali i njenog neposrednog okruženja.

²⁵ Agencija Ujedinjenih Naroda za pomoć palestinskim izbjeglicama

²⁶ Izraelske obrambene snage

Literatura:

1. Alić, Katarina (2015). Međunarodne nevladine organizacije. *Završni rad*. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku.
2. Azinović, Vlado (2007). Al-Kai' da u Bosni i Hercegovini: mit ili stvarna opasnost? Sarajevo: Radio Slobodna Europa.
3. Berger, J. (2016) Religious Organizations. In: Farazmand, A. (ur.) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance* (str. 101-130). Berlin: Springer.
4. Čendo Metzinger, Tamara., Toth, Marko Metodologija istraživačkog rada za stručne studije, Veleučilište Velika Gorica,
5. Degan, V. Đ. (2011) Međunarodno pravo. Zagreb: Školska knjiga.
6. Dukić, Bernard (2020) Politički islam (islamizam), terorizam i utjecaj islamskih zemalja u Bosni i Hercegovini. *National security and the future* 21 (str. 49-94)
7. Franceschet, A., Maclean, L. M. (2019) The Role of International NGOs in Global Governance. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* (str. 120-130).
8. Freeman, L. (2021) NGOs in Diplomacy: From Humanitarian Assistance to Global Influence. *Global Governance* 4 (1): 2-3.
9. Hećimović, Esad (2009). *Garibi Mudžahedini u BiH 1992-1999*. Beograd: Dan Graf, SEEMO.
10. Kohlmann, Evan (2005) Al-Qa'idin džihad u Europi: Afganistansko-bosanska mreža. Zagreb: Naklada Ljevak.
11. Lapaš Davorin (1999) Međunarodne nevladine organizacije kao subjekti međunarodnog prava. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
12. Lapaš, D. (2011) Pravo međunarodnih organizacija. Zagreb: Školska knjiga.
13. Lučić, Ivo (2001) Bosna and Herzegovina and Terrorism. *National Security and the Future* 3-4 (2): : (str:111-142).

14. Marie Juul Petersen (2012) Trajectories of Transnational Muslim NGOs. *Development in Practice* 22 (5-6): 12.
15. Marie Juule Petersen (2021) *For Humanity or for the Umma?; Nagham El Karhili. Identity Tetris: Transnational Muslim NGOs within Global Contexts. Doktorska disertacija. SAD: Georgia State University.*
16. Marijan, Davor (2018) *Rat Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1994. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.*
17. Pečnik, Nina (1994) Pomoć i razvoj u situacijama sukoba, *Rev. soc. polit.* 1 (4): 423.
18. Runjić, Ljubo (2014) Transvladine organizacije - nova vrsta međunarodnih organizama? *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku* 8 (1-2): 91-108.
19. Runjić, Ljubo (2016) Međunarodnopravni subjektivitet međunarodnih organizama u suvremenom međunarodnom pravu. Šibenik: Veleučilište u Šibeniku.
20. Schmitz H.P., Mitchell G.E. (2022) Understanding the Limits of Transnational NGO Power: Forms, Norms, and the Architecture. *International Studies Review* 24 (3): 13-14.
21. Smith, J., Anderson, L. (2018) The Role of NGOs in Disaster Relief and Recovery. *Journal of Humanitarian Assistance* 4 (2): 11-13.
22. Tuđman, Miroslav (2017) *Druga strana Rubikona: Politička strategija Alije Izetbegovića. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.*
23. Wuthnow, Robert, Stephen Offutt (2008) Transnational Religious Connections. *Sociology of Religion* 69 (2): 5-6.
24. Žugaj, Miroslav., Dumičić, Ksenija., Dušak, Vesna (2006) *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje. Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike.*

Službeni dokumenti:

25. ICTY, Predmet br. IT-01-47-T: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: Predmet br. IT-01-47-T, Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure [Microsoft Word - A2B03A1D.doc \(icty.org\)](#)

26. ICTY, Predmet br. IT-04-83-T: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: Predmet br. IT-04-83-T, Tužilac protiv Rasima Delića ([judgement ready to file \(icty.org\)](#))
27. General framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina (1995), A/50/79C S/1995/999 (https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf)

Novinski članci i Internet stranice

28. Avdić, Avdo (2018). POD ZASTAVOM ISIL-A (FOTO): Objavljujemo spisak 76 državljana BiH koji su poginuli u Siriji! <https://www.zurnal.info/clanak/objavljujemo-spisak-76-drzavljana-bih-koji-su-poginuli-u-siriji/21065>. *Žurnal. Info*. Pristupljeno 10. ožujka 2024.
29. Avdić, Senad (2020) SPECIJALNI FELJTON "SB" IRAN I BIH, TAJNE I TRAJNE VEZE (IV): Za laž o navodno nepostojećem iranskom terorističkom kampu koju su Izetegović i Alispahić podmetnuli Warrenu Christopheru, BiH je platila strašnu cijenu. https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/144224/specijalni_feljton_sb_iran_i_bih_tajne_i_trajne_veze_iv_za_la_z_o_navodno_nepostojecem_iranskom_teroristichkom_kampu_koju_su_izetegovic_i_alispahic_podmetnuli_warrenu_christopheru_bih_je_platila_strasnu_cijenu.html. *Slobodna Bosna*. Pristup ostvaren 9. ožujka 2024.
30. Css.ethz.ch (2023). ETH Zurich. <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/92320> Pristup ostvaren 10. prosinca 2023.
31. Enciklopedija.hr (2024). Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43612> . Pristup ostvaren 3. siječnja 2024.
32. Enciklopedija.hr (2024): Hrvatska enciklopedija <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ekumensko-vijece-crkava/> Pristup ostvaren 3. siječnja 2024.
33. Halimović, Dženana (2010) *Vehabije u BiH: Od Bočinje do Maoče*. Sarajevo: Radio slobodna Evropa,

- https://www.slobodnaevropa.org/a/maoca_vehabije_selefije_akcija_svetlost/1950070.html Pristup ostvaren 3. siječnja 2024.
34. [Home.treasury.org](https://home.treasury.gov/news/press-releases/po3632) (2023). Home Treasury. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/po3632> Pristup ostvaren 8. prosinca 2023.
35. <https://www.youtube.com/watch?v=RObONpYBur8> Pristup ostvaren 2.3.2024.
36. Index.hr (2024). Index. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/pokolj-u-konjicu-iz-ideoloskovjerskih-pobuda/109456.aspx/> Pristup ostvaren 2. ožujka 2024.
37. Islamic-relief.org (2024) Islamic Relief, Annual Report. <https://islamic-relief.org/about-us/annual-reports/> Pristup ostvaren 8. siječnja 2024.
38. Klix.ba (2024) <https://www.klix.ba/vijesti/bih/muamer-topalovic-priznao-da-je-ubio-andjelice/021227004> Pristup ostvaren 2.3.2024.
39. Kešmer, Meliha (2022) *Svaki dan je težak, sljedeći još teži': Bosanka iz kampa u Siriji*. Sarajevo: Radio Slobodna Evropa. <https://www.slobodnaevropa.org/a/sirija-bosanke-al-hol-kamp/32003798.html> Pristup ostvaren 17. veljače 2024.
40. Lat.rtrs.tv (2024) RTRS. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=174213> Pristup ostvaren 18. veljača 2024.
41. Muslimaid.org (2024). Muslim Aid, Annual Report. <https://www.muslimaid.org/about-us/annual-report/> Pristup ostvaren 7. siječnja 2024.
42. Novosti.rs (2023). Novosti. <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:820021-Vashington-znao-da-im-Bosanci-spremaju-11-septembar/> Pristup ostvaren 9. prosinca 2023.
43. Oic-oci.org (2024) *Organisation of Islamic Cooperation*, <https://www.oic-oci.org/> Pristup ostvaren 02.01.2024.
44. Ozsváth, Stephan (2016) Selefijsko selo u bosanskim brdima. <https://www.dw.com/bs/selefijsko-selo-u-bosanskim-brdima/a-19033762>. *Deutsche Welle*. Pristup ostvaren 12. ožujka 2024.
45. Radiosarajevo.ba (2024). Radio Sarajevo. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/crna-hronika/dossier-edin-gacic-serijski-ubica-za-kojim-traga-policija/326779> Pristup ostvaren 2. ožujka 2024.

46. Saff.ba (2024). Saff. <https://saff.ba/na-ahiret-preselio-abu-meali-bivsi-komandant-odreda-el-mudzahidin/> Pristupljeno 18. veljače 2024.
47. Slobodna Bosna: broj 254, 2001
48. Un.org (2024) UN Reports. https://www.un.org/en/climatechange/reports?gclid=CjwKCAiAkp6tBhB5EiwANTCxlO6HTV2MV5108Hmc_8Y-t7GxgxVik9KkZNuz0Faa6lZaKPmKCx_1-RoCAkQQAvD_BwE. Pristup ostvaren 7. siječnja 2024.
49. Unwatch.org (2024). UNwatch. <https://unwatch.org/evidence-of-unrwa-aid-to-hamas-on-and-after-october-7th/> Pristup ostvaren 9. ožujka 2024.
50. Večernji.ba (2024) Večernji list. <https://www.vecernji.ba/vijesti/isti-pecat-zlocina-nad-hrvatima-u-ratu-u-bih-kao-i-nad-novinarom-sad-a-957096/> Pristup ostvaren 18. veljače 2024.

Ostali izvori:

Dokumentarni film

51. Ilić Ćirilo, Petar (2009), Bosanski lonac, B92,.

Sažetak

Djelovanje transnacionalnih nevladinih vjerskih humanitarnih organizacija u ratom zahvaćenim područjima predstavlja čin djelovanja sa svrhom pomoći najpotrebitijima. U ovom radu preispituje se djelovanje transnacionalnih muslimanskih nevladinih organizacija u ratnim sukobima analizirajući slučaj njihove prisutnosti i djelovanja u ratu na području Bosne i Hercegovine u periodu od 1992. do 1995. Nastoji se dati odgovor na glavno pitanje kakva je bila uloga TMNVO-a u ratu u BiH isključivo humanitarna ili višedimenzionalna izlazeći iz okvira humanitarnog djelovanja. Uz djelovanje u ratnom periodu rad obrađuje i posljedice koje su TMNVO-i i njihovi članovi ostavili na društvo u BiH osobito u vidu radikalizacije pojedinaca i skupina.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, humanitarne organizacije, rat u BiH, islamizam, terorizam.

Abstract

The activity of transnational non-governmental religious humanitarian organizations in war-affected areas is an act with the principal purpose of helping the most vulnerable. This paper examines the activities of transnational non-governmental Islamic organizations in war conflicts, analyzing their presence and activities in the war in the territory of Bosnia and Herzegovina in the period from 1992 to 1995. This paper attempts to answer the following question: what was the role of such organizations in the war in Bosnia and Herzegovina, exclusively humanitarian or multidimensional, departing from the framework of humanitarian action? The paper also deals with the consequences of the actions of these organizations and those of their members for society in Bosnia and Herzegovina, especially in the form of radicalization of individuals and groups.

Key words: Bosnia and Herzegovina, NGO's, war in BiH, islamism, terrorism.